

MODERN TÜRK ŞİİRİNDE SAVAŞ KARŞITLIĞI*

Yrd. Doç. Dr. Erdoğan KUL**

ÖZ

Savaşın edebiyata yansımalarını bütüncül bir bakışla saptayabilmek açısından; doğrudan somut olay, durum ya da kişilerden yola çıkarak edebî anlatım olanakları içinde belirli savaşları işleyen, anlattığı döneme tanıklık etmesiyle bir ölçüde tarihsel ve sosyolojik belge gibi de yararlanabilecek olan yapıtların yanı sıra gerek belirli bir olay, kişi ya da durumdan hareket ederek gerekse salt kavramsal boyutta kalarak bu soruna “karşı-söylem” perspektifinden bakan yapıtları da göz önünde bulundurmak gerekir. Hem dünya edebiyatında hem de Türk edebiyatında bu özelliği taşıyan çok sayıda roman, öykü ve şiir örneğine rastlanabilmektedir. Bunlar arasında savaş karşıtı bir söyleme dayanan şiirlerin, özellikle dikkati çektiği görülür. Öbür edebî türlere göre şiirin daha yoğun duygular barındırdığı ve okur üzerinde daha çabuk duygusal etki yarattığı kabul edilirse, söz konusu söylemi dillendirmede şiirin öncelikle tercih edilmesi anlaşılabilir bir durumdur. Tevfik Fikret ve Nâzım Hikmet’ten sonra Modern Türk edebiyatında savaşı olumsuz yönleriyle işleyen şairlerin sayısında hızlı bir artış görülür. Bu şiirlerde savaşın özellikle çocuklar üzerinde yarattığı ve yaratabileceği tahribat, savaş yoluyla hiçbir sorunun çözülemeyeceği, insan soyunun birbirini katletmesinin anlamsızlığı, savaşta ölen kişilerin aslında savaşı çıkaranların çıkar çatışmasıyla ilgisi bulunmayan birer kurban oluşu gibi trajik gerçekler öne çıkarılır. Özellikle karşıtı dünya görüşleri açısından kapitalizm çözümlemelerinin ve eleştirilerinin yoğunlaştığı dönemlerde yazılan savaş karşıtı şiirlerde, çeşitli bahane ve kışkırtmalarla halk çocuklarına birbirlerini öldürten güçlerin bu kıyım üzerinden işleyen kâr düzeneğini sezdirmeye yönelik göndermeler de yer bulur. Bu yazıda, savaşı olumsuzlayan şiirlerde öne çıkan ana noktalar, örneklerle saptanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Savaş, Barış, Edebiyat, Şiir, Karşı-Söylem.

OPPOSITION TO WAR IN CONTEMPORARY TURKISH POETRY

ABSTRACT

In terms of establishing reflections of war onto the literature from an integrated viewpoint; starting directly from concrete cases, situations or persons, in addition to the works which deal with certain wars within literary narrative possibilities, which could be utilizable and enjoyable to a certain extent as historical and sociological document due to the fact that they bear witness to the period that has been narrated, starting either from a certain event, person or situation or staying at the sole conceptual dimension, It must be taken into consideration also the works of art which look at this problem from the perspective of "counter-discourse". Both in international literature and in Turkish literature a vast number of samples of novels, stories and poems could have been encountered. Among them poems which based on an anti-war discourse seem specifically remarkable. As it is considered that poem includes more strong emotions and creates rather quickest emotional impacts on reader, compared to other types of literature (literary genre), its primarily preference in expressing the said discourse is an understandable situation. After Tevfik Fikret and Nâzım Hikmet there has been a rapid increase in the number of poets who work on the war with its negative aspects in the Contemporary Turkish Literature. In these poems, such tragic realities as damage that was caused and that may be caused specifically on children, nothing could be solved by way of war, meaningless that human beings (mankind) have been murdering each other, those who died in the war have been in fact a victim of war who has nothing to do with the conflict of interest of those who started war have been highlighted. Particularly, in anti-war poems which were written at the periods wherein capitalism analyses and criticisms were intensified in terms of counter-world view, references to the implication of profit arrangement operating through such slaughtering of those forces who get the children of the nation killed by one another under various pretexts and provocations are also included. The main points which have been highlighted in the anti-war poems will be tried to be determined with examples in this essay.

Key Words: War, Peace, Literature, Poetry, Counter-Discourses.

*Bu makale, 16-17 Aralık 2014 tarihlerinde Sakarya Üniversitesi tarafından düzenlenen *I Uluslararası Savaş ve Edebiyat Sempozyumu*’nda sunulmuş olan bildirinin yeniden düzenlenmiş biçimidir.

**Öğretim Üyesi; Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
erdogankul@gmail.com

GİRİŞ

Edebî eserlerin, bir dönemin sosyo-kültürel yapısına ve tarihine ilişkin sunduğu veriler yönünden incelendiği pek çok akademik çalışmayla karşılaşmak mümkündür. Bu eserlerin söz konusu alanlar için birinci elden kaynak olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışmalı olsa da ulaşılan belge ve bulguları, varılan sonuçları desteklemede, çeşitlendirmede ya da onlara değişik perspektiflerle bakılarak yeni/farklı yorum olanakları yaratmada sağlayacağı katkı yadsınamaz. İnsanlığın ve insanlık tarihinin meselelerini çokboyutlu kavramanın kaçınılmaz uğraklarından biridir edebî eserler; bu bakımdan, ulaşılabilen belgelerden kalan boşlukları fark etmede ve bunlara tamamlayıcı yorumlar getirmede göreceği işlev, sosyolojik ya da tarihsel dikkatlerin dışında tutulamaz. Gerçekliği anlamada edebiyat, sınırları yalnızca “olan”la belirlenmiş bulunan tarihe göre bize daha fazla yardım eder; çünkü o, “olan”la yetinmeyip “olabilir olan”ı da varlık alanına katar (Aristoteles, 1995: 30). Edebî eserler, “savaş ve edebiyat” bağlamında da bize insanlık tarihinin salt vaka dökümünü yapmaz; olup bitenleri çokyönlü kavramamızı sağlayacak bir kurgu içinde vererek duygu ve düşünce dünyamızı bunlara ilişkin bir “anlam” sorgulamasına da yöneltir. Böylece geçmişi bugünde anlamaya çalışırken geleceği bu anlama içinde kurgulayıp “okur” niteliğimizle “daha insani olan”ı belirginleştiren bir anlam evreninin paydaşları olarak “savaşı bir dünya imkânı”nı imgelemimizde gerçekleştirmemiz de olağanlaşır. Böyle bir dünya tasarımında, kuşkusuz, felsefi sorgulamalar kadar –belki onlardan daha fazla- edebî eserlerin de etkisi ve katkısı olmuştur/olacaktır.

1. AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, savaş karşıtı söylemin modern Türk şiirinde hangi düşünce ve duyarlılıklar üzerinden şekillendiğini saptayarak bu özellikteki şiirlerde öne çıkan ortak noktaları belirginleştirmek ve buna göre yapılabilecek bir sınıflandırma içinde söz konusu söylemin birbirini bütünleyen belli başlı örneklerinden nesnel bulgular elde etmeye çalışmaktır.

Savaş karşıtı tutumun, Modern Türk şiirinde yalnızca “sergileme,” “hissettirme” ya da “telkin” boyutlarında kalmayıp doğrudan söylemselleşmesine dayanan çok sayıda örneği vardır. Çeşitli neden ve yollarla bu bağlamla ilişkilendirilebilecek bütün örneklerin irdelenmesi, kuşkusuz bir yazının boyutlarını aşar; o nedenle çalışmanın kapsamı, konunun ana çizgilerini belirlemede tipik veriler sunabilecek örneklerle sınırlandırılmıştır. Bunun için, tarihsel bir olgu olarak belirli savaşlar üzerine yoğunlaşan şiirler yerine savaşı bir sorun olarak daha çok kavramsal düzlemde sorgulayan, bu sorunun birey ve toplum açısından etkilerini tümel bir yaklaşıma dayandıran şiirler öncelenmiştir. Böylece kavramsal eksende bir seçim ve bölümlendirme yapılarak çalışmanın kapsamı da açıklığa kavuşturulmuştur.

Çalışmada; daraltılan kapsama uygun olarak yapılan taramalar sonucu belirlenen şiirler arasında, karşı söylem açısından öne çıkan temel vurgulara göre aynı başlık altında yer

alabilecek olanlar, bu başlıkların sınırları çerçevesinde sistematik olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. YAŞAM İÇİN ÖLÜM PARADOKSUNUN TRAJİK KAHRAMANLARI/ KURBANLARI

Savaş, kendi içinde çeşitli paradokslar barındırır; daha iyi bir gelecek umuduyla ölüme gitmek, öldürebildiği oranda yaşayabileceğine inanmak, varlığını başkalarının yokluğuna koşullu düşünmek gibi. Savaşanın, yaşamayı mı ölmeyi mi öncelikle istediği, bunlardan hangisi için mücadele verdiği belirsizdir: “Yaşamayı istiyorum; ama bu, ölmemi isteyenleri ortadan kaldırmama bağlı. Bu nedenle, yokluğum pahasına onların varlıklarına son vermeye çalışıyorum. Böylece hem yaşamak hem de bunu sağlayabilmek için ölmek istiyorum.” İki taraflı işleyen bu karşılıklı paradoksal kabul, başka seçenekler öne çıkmaksızın tarihsel bir uzlaşma biçiminde süregitmektedir. Elbette buna eşlik eden başka trajik durumlar da söz konusudur: Tanışmayan, aralarında hiçbir ilgi ve ilişki olmayan, öznel planda hesaplaşma gereği ya da düşmanca duygular doğurabilecek herhangi bir neden bulunmayacak kişilerin ölüm kalım mücadelesi vermeleri; kendi çıkarmadıkları bir sorunu, ölme-öldürülme üzerinden yürüyen bir sürece bağlı olarak üstlenip çözmeye çalışmaları; görüşleri sorulmadan, iradeleri hesaba katılmadan belirlenmiş bir hedefin gerçekleşmesi uğruna kendi canlarını feda etmeyi onaylamaları... Üstelik, karşı karşıya gelen bu kitlelerin hemen hemen aynı sosyo-ekonomik koşullara maruz bulunmaları, günlük yaşamlarındaki dertlerin ve bunu çözüme kavuşturacak yolların ortaklığı da işin başka bir trajik yanındır. Sürüklendikleri eylem alanının, kendilerini ve karşısındakileri “insan” olmaktan, anılarından, özlemlerinden, duygularından, ailevi yaşantılarından, ilişkilerinden soyutlamayı zorunlu kılmasıyla da “savaşçılar”ın bir tür “yabancılaşma” içinde bulunmaları kaçınılmazdır. Sıraladığımız bu birkaç durum bile savaşın –özellikle karşı karşıya bırakılan kitleler için- anlamsızlığını ortaya koymada yeterli olduğu hâlde insanlık tarihi bir bakıma savaşların tarihi olarak kayda geçmiştir. Edebiyattaki savaş karşıtı söylemlerin, buna benzer paradoksal ve trajik durumlardan hareket ederek savaşın akıl dışılığına, çözüm sunamayacağına ve gerçekte kazananının bulunmadığına dikkati çekmeye çalıştığı söylenebilir.

Bu anlamsız ve çıkışsız yolu terk etmek, kuşkusuz bütün insanlığın ortak ve eşzamanlı iradesiyle mümkündür. Aksi takdirde salt belli ulusların yok edilmesi ya da mağduriyetine hizmet edecek bir karşı çıkış, işgalci politikalara boyun eğerek bu amaca yönelik saldırıların sürekliliğine geçit vermek anlamına da gelebilir. O nedenle savaş karşıtlığını, yurt ve ulus savunmasına da karşı çıkış olarak değerlendirmek doğru olmaz. Tarihin belli dönemlerinde yurduna, ailesine, yurttaşlarına düzenlenen saldırılar karşısında insanlara mücadele etme, karşı koyma azmi vermek amacıyla yazılan şiirlerle böyle bir savunmayı zafere dönüştürenleri öven şiirleri “savaş yanlısı” olarak görmek, meseleyi çarpıtmak anlamına gelir. Aynı duyarlılığın, koşullara göre her iki söylemi (savaş karşıtlığı ve saldırıya karşı koyma iradesi) de mümkün kılabileceğini, dolayısıyla Türk ulusu gibi yurdu işgal görmüş, kurtuluş savaşı vermek zorunda kalmış toplulukların edebiyatında bu söylemlerin aynı duyarlılıkta birleşebileceğini saptamak gerekir. Devletlerin ve ulusların savaşma nedenleri (işgal, saldırı,

kaynak sömürüsü ya da savunma, canını ve yurdunu kurtarmaya çalışma) farklılık gösterdiğinden, bunun edebiyata yansımalarını da kendi içinde nitelendirmek ve kategorize etmek gerekir.

İnsanların, kendi dünyalarında yaşayıp giderken birden huzurunu bozan, yaşam akışlarını altüst eden bir savaş başlangıcıyla karşılaşmalarına Onat Kutlar, “Savaş ve Barış” şiirinde gönderme yapar. Üstüne kocaman bir tavuskuşu oturmuş yamaçtaki bir evin dar penceresinden, elinde çikolatası kendi hayal dünyasına dalıp giden ve etrafı kendi imgelemindeki karşılıklarıyla algılayan küçük kızla ona gülümseyerek bakan, kendini de çiroz sanan dedenin o eğlenceli dünyalarına ölümün beklenmedik sesi düşer:

*“O anda duyuldu arka tarafta
Ovaya bakarak gözcülük eden
Arap oğlanın sesi ve bembeyaz
uğultusu pusudaki ölümün:*

Tanklar geliyor” (Kutlar, 2010: 72)

Bahaettin Karakoç; hem insan yaşamının hem de doğanın akışını bozan, baharı bahar olmaktan çıkararak, çiçekleri kirletip suları zehirleyen, yaşam mekânlarını insansız bırakan hava saldırılarını “Birazdan O Katil Uçaklar Geçer” şiirinde anlatır. Doğadaki yeniden dirilmeye ve yaşam ritmine inat, gökten zulüm ve ölüm yağdırmaktadır savaş uçakları. Bunu gerçekten durduracak anahtar sözcüğü de şiirinin son dördlüğünde vurgular Karakoç:

*“Yüreğin mermiyse kalk namluya sür,
Birazdan o katil uçaklar geçer...
Derin bir açılım ince tefekkür,
Ufku velveleye verir serçeler.” (Karakoç, 2004: 107,108)*

Aslında doğanın ritmine, yaşamın olağan seyrine bu darbeyi indirenler de kendi iradelerinin dışında hareket etmektedirler. Fazıl Hüsnü’nün “Yeni Er” şiirinde dile getirdiği gibi, savaş nedeniyle orduya alınmıştır; ona tüfek, mermi, süngü, bomba, gaz maskesiyle birlikte tanımadığı, adını bilmediği bir sürü gereç verilerek cepheye sürülmüştür. Başını kaldırıp doğaya baktığında kendini yadırgadığı, bu uyumsuz durumunu sorguladığı da olur:

*“Baktı yeni er üstüne başına mırıldandı:
Peki niye
Bunca güzelliklere karşı
Böylesine çirkin giyinmek” (Dağlarca, 2010: 1503)*

Mehmet Yaşın, “Ermiş Kahraman Masalı” şiirinde, bulunduğu hâlden utanan bir askerin kabul olunan duasına ironik bir üslupla yer verir:

*“Savaşta elleriyle yüzünü örten asker
utaniyordu insanları görmekten
utaniyordu insanlara görünmekten,
- ‘Tanrım! yer yarılrsa da dibine girsem.’*

Kabul oldu duası” (Yaşın, 2007: 46)

“Haydi savaşa” denerek ne olup bittiğini anlamadan köyünden alınan, geride eşini, anasını ve üç çocuğunu bırakıp davul zurnayla cepheye götürülen, girdiği ilk çatışmada da göğsünde bir oyuk, alnında üç delikle yaşamını kaybeden bir askerin kendi gerçeğine Ataol Behramoğlu, Mehmet Akif’in “Çanakkale Şehitlerine” şiirindeki bazı dizelere de olumsuzlayıcı tonda göndermeler yaptığı “Toprağa Düşen” şiirinde dikkati çeker. Savunduğu ve uğruna öldüğü bu topraklarda, yaşarken bir karışık hissesi bile yoktur:

*“ ‘Ey bu topraklar için
Toprağa düşen’
Bir karış toprağın
Var mıydı yaşarken?’ (Behramoğlu, 2008: 230)*

Cevat Çapan’ın “Asker” şiirinde ifade ettiği gibi, uykusuz gecelerdedir artık o. “Sokaklarında kısık sesle şarkılar söylediği” şehirle arasında aşılmaz engeller vardır; oraya dönüşü yoktur bir daha (Çapan, 2011: 99). A. Kadir’in “Koğuş” şiirindeki gibi, ancak uyuyabildiğinde, rüyalarında sürdürebilir yarıda kesilen yaşamını. “Hüseyin onbaşı, Beyşehirli Ahmet, nalbant İsa, Maksut çavuş, Merzifonlu, Çorumlu, Darendeli;” daldıkları rüyada, kimi “Avanos’un çıplak yolunda” yürüyerek, kimi “bir tas ayrılanla” yorgunluğunu çıkarmaya çalışarak, kimi “dağ ortasında” oturup “köy ekmeği” yiyerek yahut “Karacaoğlan’dan bir türkü” söyleyerek belki o aralıkta yeniden kendilerine dönme olanağı bulabilirler (Kadir, 1994: 31). Orada, Arif Damar’ın “İkinci Dünya Harbinden Portreler” şiirinin 1. bölümünde ifadesini bulduğu üzere, farklı zevk ve alışkanlıklardan gelmekle birlikte aynı uzaklıkta yabancıklarını giderirler; aynı uzaklık, onları ortak kaderde yeniden biçimlendirirken aralarındaki ilişkiyi de yeniden tanıma kavuşturur:

*“Belli söylediğin türküden
yabancıysın bu toprakların.
‘Limanlar’ ‘kayıklar’ ve ‘balıkçılar’
ve ‘gece vakti ılık esen rüzgâr’
uzak buralara.
(...)
belki biz de birbirimizden uzağız
(...)
Mısralarımın siperinde de
düşmana karşı
yan yana ve omuz omuzayız.” (Damar, 1986: 9, 10)*

Bu duyarlılık, yazgı ortaklığının getirdiği bu empati, ne yazık ki karşısındaki askere yönelmez/yönelmemelidir. Savaş ortamında asker, ne ölümü getirir aklına ne evi barkı; düşünmesi gereken tek şey, hedefini nasıl vuracağıdır. Necati Cumalı, “Muharebe Görmüş Bir Adam Anlatıyor” şiirinde dillendirir bu gerçeği:

*“Artık karşıdaki sana benzemez
O da küçük bir dükkân işletir memleketinde
O da karısını sever
Onun da senin gibi
Küçük bir çocuğu var
Aklına bile gelmez
Artık senin yaşamın için
Onun ölmesi lâzımdır.”* (Cumalı, 2011: 59)

Sunay Akın’ın “Süngü” şiirindeki nedenle uzatılmaz süngüler; mutlaka bir canı yok etmeyi hedefler:

*“Kardeş payı
yapmak için mi
uzattın süngünü
elimdeki
elmaya”* (Akın, 2013a: 36)

Yine aynı şairin “Miğfer” şiirinde olduğu gibi, kendilerinin ve karşısındaki insanların ölümünü kanıksayan askerlere ölüm korkusunu, belki “ölü bir askerin ters dönmüş miğferinden” su için bir göçmen kuşun silah sesinden kaçması yeniden telkin edebilir:

*“Korkulacak bir şey
olmazdı gözlerinde
belki ölmek
onca silah sesinden
kaçmasaydı kuş
telaşlı ve ürkek”* (Akın, 2013b: 16-17)

Orhan Veli’nin “Bayrak” şiirinde,

*“Ey bir muharebe meydanında
Avuçları kanımla dolu,
Kafası gövdemin altında,
Bacağı kolumun üstünde,
Cansız uyanan insan kardeşim!
Ne adını biliyorum,
Ne günahını.*

*İhtimal aynı ordunun neferleriyiz,
İhtimal düşman.”*

diyerek seslendiği asker de ona seslenen kadar ölüm korkusundan, yaşamsal bağlardan, insani ortaklıklardan kopuk bir ruh hâliyle sürdürmüştür o yok etme mücadelesini. Hatta yalnızca aynı cephede bulunduğu kişilerle değil, bu alınyazısını yazarlarla bile ne çok ortak zevkleri, zaafı, gereksinimleri, alışkanlıkları olduğunu bilir; ama “yirmi yıllık çalışma”nın “bir kurşunluk hükmü”nün geçerli olduğu o ortamda kimse kimseyi tanımaz, kimse kimsenin öyküsünü hesaba katmaz (Kanık, 1984: 71, 72).

Cahit Zarifoğlu, “Daralan Vakitler” şiirine, savaş sahnelerinden bir kesitin görüntüsünü vererek başlar: Zehirli gaz bombalarının yılan sokmuş gibi gövdelerini yaladığı, yanakları, saçları, gözleri, ağızları, küçücük dilleri yanmış çocukların ve başları paletlerle ezilmiş babalarının, doğranmış analarının görüntüleri insanın kanını öyle dondurur ki bu manzara karşısında “sanki ağlamak imkânsız”dır. Özellikle Ortadoğu coğrafyası boyunca çocukların, kadınların, masum insanların üzerinde dönüp duran “bu ateş bulutu”nun katliamlar yağdırmasını önlemek için gerekli duyarlılığı göstermeyenler ya da henüz kendisine uğramadığını düşünüp rahatına bakanlar ve onunla yüzleşmekten kaçanlar aldandıdır; iş işten geçmeden, toplu bir dirençle karşı konulmalıdır emperyalizmin vahşetine:

*“Dönüyor burgaç
Dünya üstten yanlardan daralıyor
Ovalardan
Dar geçitlere sürülen sığırlar gibi
Bir gün ister istemez
Karşısında olacaksın kaçtıklarının*

*Dua et
O gün henüz mahşer olmasın (Zarifoğlu, 1989: 383-385).*

Nâzım Hikmet de vahşet ve kıyımın başka bir yüzünü, “Memleketimden İnsan Manzaraları”nın 4. kitap 2. kısmında, Atlantik’in dibinden yansıtır. Birbirine ölüm saçan denizaltılar ve gaz gemileri, denizin yüzeyindeki “kan ve alev deryası,” dibe doğru süzülen batık gemiler ve insan cesetleri uzun uzun anlatılır bu dizelerde. Dirim ve ölüm, düzen ve kaos öğelerinin birbirine karıştığı o dehşet atmosferinde; çarpışan taraflar, “Münihli Hans Müller”le “Liverpool Limanından Harri Tomson”un kişiliğinde dipte buluşurlar. Sıradan dünyalarında kurdukları hayalleri ve kurtuluş düşlerini gerçekleştirmek için çıktıkları bu savaş yolculuğu, ortak bir yanılmanın kahramanları olarak okyanusun dibinden tekrar yüzeye çıkan cesetlere dönüşmekle son bulmuştur:

*“Tomson' la Müller'i yanyana yatırdım.
Şiştiler yan yana,*

*yan yana yükseldiler yukarı doğru.
Balıklar Tomson'u afiyetle yediler,
fakat dokunmadılar ötekisine,
Hans'ın etiyle zehirlenmekten korktular anlaşılan.
Hayvan deyip geçme, Hacıbaba,
sen de hayvansın ama
akıllı bir hayvan...” (Hikmet, 2002: 424-430)*

Bu yanılsama kurbanlarını savaştıranlar ve sonuçtan asıl kazanç umanlar, Ülkü Tamer'in “Allen'de İçin” şiirinde tanıttığı kişilerdir: “Sonradan bombalayabilmek için özgürlüğü, demokrasiyi koruyanlar; uçaklarında yakıt yerine dolar kullananlar; ülkelerinin pıhtıdan kasaları olan villalara ve gizli bir kambiyo gibi çalışan havuzlara sahip olanlar; yurttaş dedikleri kimselerin acılarından içki damıtanlar, buğdayından gül yetiştirenler” (Tamer, 1998: 206). Rıfat Ilgaz'ın “Çocuklarınız İçin” şiirinde “Zorumuz ne” diye sorup hiç değilse kendi çocuklarının geleceğini düşünmeleri bakımından çağrıda bulunduğu, göstermelik barış toplantıları ile gerçekte nemalanıcısı oldukları savaş sektöründen dikkatleri uzaklaştırmak isteyenlerdir:

*“Kolay değil, barıştan yana olmak
Özveri gerek yüksek düzeylerde.
Gene de bir nedeni olmalı, diyorum.
Bu toplanıp toplanıp dağılmaların.
Phantom'ların pazarlanması değilse
Denizaltıların sığınmasıdır
Dost limanlara” (Ilgaz, 2010; 282).*

Bu sektöre akan paralarla insanlığa yapılabilecek hizmetleri, sağlanabilecek maddi manevi refahı “Nedir Savaş?” şiirinde sıralayan Fakir Baykurt, gençlere ve gelecek kuşaklara bir vasiyet mektubu gibi tasarladığı şiirini şu soruyla bitirir:

*“Bir düşün serin kanla, ya da sor bir uzmana
Yanıtla şu küçük soruyu rica ederim
Aptallık değil de nedir
Nedir savaş?” (Baykurt, 1987)*

Askerliği “savaş”la özdeşleştiren, vatana hizmeti “onun uğruna ölmek”le ölçen ve o yönde ifadelendiren egemen yaklaşıma karşı Tefvik Fikret'in “Küçük Asker” şiiri, dönemine göre yeni, alışılmadık bir savı barındırır. “Din şehid ister, âsmân kurban/ Her zaman her tarafta kan, kan kan!...” dizelerinin yer aldığı meşhur “Tarih-i Kadîm” (Fikret, 1984: 202-220) şiirindeki aykırı çıkışları ve egemen paradigmalara topyekûn karşı duruşuyla bu konudaki tavrı bilinen şair, “Küçük Asker”de de “vatani görev” tanımına farklı bir açıdan yaklaşır. Vatanın önemi, değeri ve vatandaşların ona karşı ödev ve sorumlulukları anımsatılan bu şiirde Fikret; silahını boşa atmayıp kurşununu-kılıcını yalnızca haksızlığa karşı saklamasını istediği

“küçük asker”e, vatan uğruna yaşamanın vatan uğruna ölmekten üstün olduğunu söyler. Bu, alışılmış söylem düzeninden oldukça farklıdır:

*“Vatan senden hayat umar,
Sen yaşarsan o canlanır;
Vatan için ölmek de var,
Fakat borcun yaşamaktır...”*

*Küçük asker, küçük asker!
Vatan senden kuvvet ister.”* (Fikret, 1984: 290)

3. GERİDE KALAN BOZGUNLAR

Savaş meydanındaki kişi, sürekli birkaç olasılığa aynı anda muhataptır: Öldürmek, ölmek, yaralanmak, tutsak olmak, sakat kalmak, sağ salim dönmek... O süreçte geride bıraktıkları da bu olasılıkların hepsine birden hazır beklemenin getirdiği bir psikolojiye alışmak zorundadır. Ortak bir noktaları ya da bağdaştırılma yolu bulunmayan bu olasılıkların sancılı bir bekleyişteki baskısı, hem savaşan kişi hem de onu bekleyenler için ayrı bir tahammül geliştirmeyi gerektirir. A. Kadir’in “Siperde” şiiri, savaşa giden askerin “ufuklarda hür” olduğunu hayal etmeye çalıştığı sırada, geride bıraktığı yakınlarının kötü bir haber alma tedirginliği içindeki yaşla karışık böyle bir bekleyişini imler. Yaşantı alanlarından sahneler sunulan ve görünüşte birbirinden tamamen farklı gibi duran iki konumlanışın öznelere, aslında bu derin sancıyla aynı savaşım ve tahammül sürecini paylaşmaktadırlar:

*“değneğine dayanmış,
kolunda bir bağ sepeti,
kilise yolundadır.*

*Baban;
dudaklarında gemici türküsü,
saçlarında rüzgâr,
birşeyle meşgul.*

*Bakarak başı üstünde uçan martılara,
hiç kimsenin düşünmediğini söyler
mavi göklere doğru bağıra bağıra,
yuvarlak yüzlü bir çocuk.*

*Ve karın;
deniz suyu ile taranmış başı,
rüyalı bir gecenin sabahında
siler evinin camlarını
güneşe karşı.”* (Kadir, 1943: 13-14)

Daha mutlu yarınlarda yaşamak amacıyla birbirini öldürmek üzere karşı karşıya gelmiş insanların karşılıklı kısımlarından geriye gerçekte neler kalmaktadır? Kendisini ölümün gelip bulduğu asker için bu, sadece bir yokluktur. Arif Damar, “İkinci Dünya Harbinden Portreler” şiirinin 2, 3 ve 4. bölümlerinde bu acı gerçeği anlatır. Vurulan asker, savaşın bütün şiddetiyle sürdüğü bir sırada, her şeyin öylece kalacağı bir kesinti sürecine girer. Süngülerin karanlıkta parlayan soğuk demiri bir türlü aklından çıkmazken, artık dönüşü olmayan bir fark ediş yaşar:

*“Harap olmuş istihkâmda,
apansız farkına vardın ki sıcak kanın
teninde lezzetle sızıyordu.*

Ah ellerin ne kadar soğuk!..” (Damar, 1986: 26)

Sağ ayağı yarım metre uzakta, sol kolu kırık vaziyette gömüldüğü bu yokluk; ona artık her türlü endişeden uzak bir görünüm vermektedir. Kar da aynı sükûnette yağmaktadır; belki geride bıraktığı çocuğu da babasının dondurulmuş bir başka zamanına bakarken aynı şekilde sakindir:

*“Yine belki
akşam yemeğini yerken
duvardaki resmine bakıp gülümseyecektir
çok uzaklarda bıraktığın mavi gözlü çocuğun.” (Damar, 1986: 11)*

“Bundan sonra bir hayal parçası” (Damar, 1986: 27) olmaktan öteye gidemeyecektir o; “Hissen Yok Bu Akşamda Senin” şiirinde dile getirildiği gibi, söylenen şarkıların, işleyen zamanın, kendisiyle ilgili duygu ve yaşantıların dışında kalacaktır:

*“Güneş battı,
yıldızlar doğacak biraz sonra,
şimdi karnın acıkmış olacaktı.
Çantanda tayının ve konserven var,
cebinde, yemekten sonra içecek sigaran.*

*Düşman bozguna uğratıldı arkadaş,
mısrarlarımda olsun uyan!..” (Damar, 1986: 28, 29)*

Necati Cumalı da “Karda Ayak İzleri Var” şiirinde vurgular bu gerçeği. Artık anıları, uzak şehirlerde sevdikleri de yoktur onların; ne zaman, ne gece, ne yıldızlar, ne gelen güneş onlar içindir. Açlık, susuzluk, kin, hepsi o yok oluşla bitmiştir. Başuçlarına gelen kurt mu, dost mu, düşman mı; bilemeyeceklerdir. Kendi hayalleri de geride bıraktıklarının hayalleri de bozguna uğramıştır:

“Artık ne tren, ne gemi
Onları getirmez bir daha” (Cumalı, 2011: 50, 51)
Mehmet Yaşın “Sessiz Anlatılan Masal” şiirinde, böyle bir ölüm için umulan cennetin de yok olduğunu öne sürer:

“İç geçirdi Tanrı:
-Böylesine acı ölümlle ölen insan
cennete gider mutlaka
cennetim olsa” (Yaşın, 2007: 53)

“Kafatası” başlıklı şiirinde Sunay Akın, yurdundan çok uzaklarda ölen bir askerin durumunu ince alayla verir. Kafatası, onu bulan çocukların ellerinde “hiç bilmediği oyunlara alet” olmaktadır, “ikinci defa” (Akın, 2013a: 37). Akın, “Ölü Asker” şiirinde de aynı anlatım tarzına başvurarak, savaşa gitmeden önce sevgilisiyle evlenmeyi çok isteyen bir askeri yüzüğünün çıkardığı sesin ele verişini bir hayıflanmaya bağlayarak aktarır. İki karşıt durumu temsil eden iki madenî ögenin de “kaybeden”ini belirlemiştir savaş:

“ama nereden bilebilirdim
ki silahın
demirine çarpıp
saklandığım yeri belli edeceğini
parmağımdaki yüzüğün...” (Akın, 2013a: 37)

Oktay Rifat “Şehitlik” başlıklı üç bölümlük şiirinde, ölüm sonrasını yer yer savaş ölümlerinin bakışından ve onları konuşturarak verir. Gözlerini balıklar yiyen bir bahriye neferine bir diğer asker “şimdi bütün kapıların dışında” kaldıklarını söylerken başka bir asker de “Biz yokuz” diye uyarmaktadır onları. İkinci bölümde, anlatıcının odasına kolayca girebilmek için “akraba ölüleri kılığında” gelen farklı ulustan askerlerden söz edilir. Polonyalı bir gedikli çavuş, ölen kızıyla öbür dünyada buluşmasına karşın içinin sıkıldığını; bir başkası, dünya telaşından kurtulduğu için rahatının yerinde olduğunu; bir ses de karısını merak ettiğini ve öldüğünde paltosu üzerinden alındığından, yaklaşmakta olan kışı dert edindiğini söyler. Hep bir ağızdan konuşarak düşlerde, düşüncelerde yaşamlarını sürdürürler; yarım kalmış yaşamlarını, başka yaşamlarda sürdürürler böylece:

“Bir bardaktan su içiyoruz
Birlikte yemek yiyoruz akşamları
Kimisi sevgilimize aşık
Kimisi evlat olmak istiyor anamıza
Sebepsiz gidip geliyorlar vapurlarda
Tramvayda aramıza giriyorlar
Yeniden uzun uzun yaşamak istiyorlar
Bizden ayrılmadıklarına bakılırsa” (Rifat, 1982: 21)

Özdemir Asaf da “Bildiri” şiirinde, kısa ama düşündürücü ifadelerle savaş ölülerini konuşturur. İki taraf da savaş öncesi durumlarına dönmüştür; ama bedelini hayatlarıyla ödeyerek, “Savaşın kazananı yoktur” sözünü doğrulayarak:

*“Bizler savaş ölüleriyiz
Bundan böyle karşı-karşıya değiliz
Bildiririz”* (Asaf, 2000: 48)

Bir bakıma nihai gerçek, Muzaffer Tayyip Uslu’nun “Barış” şiirinde, “Ne olduysa savaşta ölene oldu” (Uslu, 2013: 29) dizesiyle vurguladığı şekildedir; ama geride kalanların yaşadığı acı, perişanlık, yıkım da aslında bu ölümün “dirim”i kemiren ve onlarda süren yanıdır. Cahit Külebi, “Harp İçinde” şiirinde bunun bir yansımasını verir. “Savaşanlardan ancak bir hatıra”nın kaldığı o atmosferde çöküntü ve perişanlık egemendir:

*“Babalar evlerine mahçup döndü her akşam
Harp içinde.
Anaların sütü kesildi,
Çocuklar ağladı,
Erkekler askere gitti.
Kadınlar bir deri bir kemik.
Harp içinde kızlar sarardı.”* (Külebi, 1991: 20)

Mehmet Yaşın, geride kalanların yaşadığı bozgunu, sevgilisi ölen bir genç kızın duygularıyla aktarır. Bir zamanlar “sevgilisinin türküsü” olan deniz, buğday ve barış; savaş tarafından susturulmuştur. Yine de o, sevgilisinin türküsünü kendi içinde susturmamaya çalışır:

*“Duyuyorum sevgilimi
türkü söylüyor ölü asker,
evimizin kapısını çalıyor mavi türküler.*

*Duyuyorum,
barış için en güzel türküleri söyler
savaşta ölenler”* (Yaşın, 2007: 17)

Yaşın, savaş sonrasının bir başka dramına “Kolsuz Kahraman Masalı” şiirinde eğilir. Şiir, savaşta tek kolunu yitirmiş birinin eskiden kollarıyla neler yaptığını anımsaması üzerine kurulmuştur. “Kolsuz kahraman;” bir zamanlar “tüfek tuttuğu,” “en ağır eşyaları” kaldırdığı, “yanan lambayı” değiştirdiği, “karısını sardığı” kolundan yoksun kalışının acısını, onu kaybediş nedeninin önemi anlatarak bastırmaya çalışır:

*“İyi nişancıydım kollarım varken
Tetikler ne işe yarardı*

*Benim kollarım olmasaydı
- Tray lay lay la.” (Yaşın, 2007: 45)*

Sunay Akın da “Madalya” şiirinde; “ayakları kesilen bir gazi”nin, kentin kurtuluşunun canlandırıldığı bayram yerinde koltuk değnekleriyle ayakta dururken hissettiklerini şu dizelerle aktarır:

*“Bayram yerinde canlandırılırken
kentin kurtuluşu
ayakları kesilen gazi
hiç düşünmeden
değişir madalyasını
çorap kokusuna” (Akın, 2013a: 38, 39)*

Cahit Irgat, “Rüzgârlarım Konuşuyor” başlıklı şiirinin ilk bölümünde, savaşta sakatlanan askerlerin sorgulamalarına yer verir. “Bir çılgınlık nöbeti” olarak niteledikleri savaşa bir kere girip milyon kere can verdiğini söyleyen askerler; elleri, gözleri, bacakları toprak olduğu hâlde şimdi bu toprakların yabancıları durumuna düşürülmelerine sitem ederler ve sonuçta ne kazandıklarını ironik bir dille sorgularlar:

*“Birer birer dert yanıyor
Gaziler:
–Biz ne kazandık bu harpte?

–Bir çift pabuç kâr etti
Kesilen ayaklarım,
Ama siyah gözlük lazım
Görmeyen gözlerime.” (Irgat, 1997: 77)*

Savaşın açısından onu bekleyen olasılıklardan biri de “tutsaklık”tır. “Yolda Esirler” şiirinde A. Kadir, ortalığın “bir nöbetçi kürkü gibi simsiyah” olduğu “melun bir gecede” batıya doğru götürülen savaş tutsaklarını anlatır. Hepsini tanıdığını söylediği bu tutsakların, bir zamanlarki yaşamlarından ve kişiliklerinden üzerlerinde bir iz kalmamış gibidir; eskiden ne kadar şen, mutlu ve yaşam doluysalar şimdi yaşamaktan o kadar bıkkındırlar. Kendilerinden, düşünce dünyalarından başka medet umacak varlıkları da kalmamıştır:

*“ Şimdi melûn bir gecedir.
Ne gökte bir tek yıldız,
ne yerde bir tutam ot var.
Yalnız, o mavi gözleri,
ve sarışın yüzleriyle
gençleri ve ihtiyarlarıyla insanlar,
girmişler içine sıcacık düşüncelerinin,*

*garba gidiyorlar,
garba giden yolda...*” (Kadir, 1943: 11,12)

Tutsaklık teması, Cahit Irgat’ın “Rüzgârlarım Konuşuyor” başlıklı şiirinin ikinci bölümünde de işlenir. Toprağın altındaki sarmaş dolaş ölümlerin nefret koktuğunu söyleyen tutsak asker; özgürlüğü, yaşamayı sevdiğini belirtir ve bunu dile getirdiği için ödeyeceği olası bedeli şöyle öngürür:

*“Ve dilim var, söylüyorum:
Benim de altçenemi
Gözlerimi alacaklar belki de
Yaşamak ve hürriyet istedim diye
Ve belki de bir sabah
Gün doğmadan az önce
Heykelim dikilecek
Bir darağacına.”* (Irgat, 1997: 84)

“Harp Çocuğu” şiirinde, savaşla birlikte devranın değiştiğine dikkati çeken Oğuz Tansel; göğsü kabaranları da gözü dolanları da savaşın “kötü” sonuçları arasında görür. Ölenleri, yetim ve öksüz kalan çocukları, bozulan dengeleri, sevgisizliğin egemen oluşunu düşündükçe kötümserleşir; savaştan ona kalan düş kırıklığını ve umutsuzluğu gizleyemez:

*“Devran değişti çocuğum!
Ekmek kokulu sevgi nerde?
Masal dünyamız bu mu?
İki gözü iki çeşme.”* (Tansel, 2005: 20)

4. SAVAŞIN YASAKLADIĞI ÇOCUKLUK/ ÜZERİNE ÖLÜM YAĞDIRILAN ÇOCUKLAR

Savaşın anlamsızlığından, insanlığa verdiği büyük zararlardan söz edilirken üzerinde durulan meselelerden biri de çocukların yaşadığı mağduriyet olagelmıştır. Ne olup bittiğinden habersiz çocukların savaş sürecinde yaşayabileceği tek durum, başına gelebileceklere maruz kalmaktan ibarettir. Ne sebebi ne de sürdürücüsü olduğu bu yıkım ve kıyım eyleminin bütün bedellerini öder, bütün olumsuz sonuçlarına katlanır çocuklar. Öldürülerek, sakat kalarak, kimsesiz bırakılarak dâhil edildiği savaşın en ağır faturası kesilen bu kitleye, kuşkusuz savaş karşıtı şairlerin de duyarsız kalması düşünülemez.

Gülten Akın “Savaşı Beklerken” şiirinde, çocuklara yönelen bu cinayete, “insan sorumluluğu”nu anımsatarak dikkati çeker:

*“Aklım kırık, şaşırdı eski beklentilerim
Kimyasal korkular, kanlı gecelikler, dalgaltı sirenler*

*Çocukları koyver, nereye gitseler ne yapsalar
Nasıl füzeler bombalar onları buluyor
Nergisten ben sorumluydum, ışığından ve çocuklardan
Yanlı mı belledim, insan sorumluluktur." (Akın, 2008: 39)*

“Bir Ninni ya da Türkü” şiirinde Afşar Timuçin; savaş ortamındaki kısa süreli bir dinginliği fırsat bilerek çocuğunu uyutmaya çalışan bir ebeveynin dilinden seslenir. Hazır “korkunç amcalar” göklerden ateş akıtmaya biraz ara vermişken, tank gürültüleri kesilmiş ve makineli tüfek sesleri yağmur gibi dinmişken çocuğunu uyumaya ikna etmek için dil döken ebeveyn; ona şunları söyler:

*“Sanırım yarına kadar bizi
Öldürmeyi düşünmez kimseler
Sen de bilirsin ki bir akşamla bir sabah
Arasında ne güzel yüzyıllar vardır
Uyu tadını çıkar yaşamının
Değil mi ki savaşların çocuğusun
Daha çok sevmelisin her şeyi
Çocuğum bir güzel uyu şimdi” (Timuçin, 1980: 70)*

Savaşı bir ortamda, savaşla ilintisiz bir düşünüşte “asker;” Ülkü Tamer’in “Taştan Asker” şiirindeki gibi, çocukların hayal dünyalarında oyuncaklarıyla ilişkilendirebileceği ve ondan babasını getirmesini isteyebileceği kadar masum bir figürdür (Tamer, 1998: 216). Ancak üzerine ölüm yağdırılan çocuklar açısından asker de askerî araç ve gereçler de travmatik birer korku ögesine dönüşür. Cahit Irgat “Rüzgârım Konuşuyor” başlıklı şiirinin ikinci bölümünde, -İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya’da, Yahudi çocuklarına savaş oyuncaklarıyla oynamalarının yasaklanmasına da gönderme yaparak- buna ilişkin bir çocuk tepkisini anlatır:

*“Anne girmem ben bu oyuncak dükkânına
Orda toplar, tayyareler, tanklar var.*

*Seviyorum söğüt dalı atımı
Tekme atmaz, ısırılmaz.*

*Ben yaşamak istiyorum
Ağaç gibi sessiz, rahat.
Karınca kararınca değil,
Serile serpile boylu boyunca.*

*Anne girmem bu oyuncak dükkânına
Orda toplar, tayyareler, tanklar var.” (Irgat, 1997: 89)*

Şiirlerde zaman zaman yer bulan kavramlardan biri de “çocuk asker”dir. Orhan Veli’nin “Harbe Giden” şiirinde,

*“Harbe giden sarı saçlı çocuk!
Gene böyle güzel dön;
Dudaklarında deniz kokusu,
Kırpıklarında tuz;
Harbe giden sarı saçlı çocuk!”* (Kamık, 1984: 105)

dizeleriyle temennisini ilettiği “çocuk asker;” Mehmet Yaşın’ın “Çocuk Askerlerin Masalı” şiirinde, nöbetteki dostu olan tarla kuşunun vurulmasına döktüğü gözyaşıyla karşımıza çıkar:

*“yaralı küçük kuş yaşamak istiyormuş
hüzünle bakmış görememiş hiçbirşey
- Öldüm mü yoksa!
- Elveda kardeşler, elveda...
Gözyaşlarından bir nehir akıyormuş
Kıbrıs’ın tam ortasında
asker çocuklar ağlıyormuş iki ucunda.”* (Yaşın, 2007: 43)

“Savaş” ve “çocuk” sözcükleri edebî bağlamda yan yana kullanıldığında, kuşkusuz akla gelebilecek isimlerin başında Nâzım Hikmet yer alır. “Nereden Gelip Nereye Gidiyoruz?” şiirinde,

*“Çocukların avuçlarında günlerimiz sıra bekler,
günlerimiz tohumlardır avuçlarında çocukların,
çocukların avuçlarında yeşerecekler.”*

dizeleriyle insanlığın geleceğini ve kaderini bağlı gördüğü çocukların “yarın” ölebileceği konusunda okuru uyarır: Eğer bu çılgın silahlanma yarışına, bu gelişen teknolojiyle insanlığın tümünden sonunu hazırlayabilecek gidişe bir son verilmezse çocuklar; salgın bir hastalıktan ya da geçirebileceği bir kazadan dolayı değil, “atom bulutlarının ışığında,” “arkalarında gölgelerinden başka bir şey bırakmadan” ve “bir avuç kül”e bile dönmeden ölebilirler. Böylece bütün bir gelecek, onların “avuçlarıyla birlikte” yok olabilir (Hikmet, 2014: 154-157).

Nâzım Hikmet’in bu bağlamda âdeta kültleşmiş ve pek çok dile çevrilmiş olan, çeşitli besteleri de yapılmış bulunan şiiri, “Ölü Kızcağz”dır. Şiir, Hiroşima’ya atom bombası atıldığında bir yaşında olan ve daha sonra bu nedenle yakalandığı lösemi yüzünden yaşamını kaybeden Sadako Sasaki anısına yazılmıştır. Savaş karşıtı söylemin en güçlü örnekleri arasında yer alan bu şiir, içerdiği ileti ve barış çağrısıyla da büyük bir ilgi görmüştür. Şiirde, kimyasal saldırı sonucu öldürülen bir kız çocuğunun dilinden, savaşın çirkin yüzü ve kendi öldürülüşü anlatılır. Devletler arasındaki kıyım politikalarının uzağında kalabilmiş saf çocuk

bilinci, bütün insanlığı kapı kapı dolaşarak geride kalanları uyarmaya, öbür çocukların yaşam ve çocukluk hakkını korumaya çalışır:

*“Kapıları çalan benim
kapıları birer birer.
Gözünüze görünemem
göze görünmez ölüler.*

*Hiroşima'da öleli
oluyor bir on yıl kadar.
Yedi yaşında bir kızım,
büyümez ölü çocuklar.*

*Saçlarım tutuştu önce,
gözlerim yandı kavruldu.
Bir avuç kül oluverdim,
külüm havaya savruldu.*

*Benim sizden kendim için
hiçbir şey istediğim yok.
Şeker bile yiyemez ki
kâat gibi yanan çocuk.*

*Çalıyorum kapınızı,
teyze, amca, bir imza ver.
Çocuklar öldürülmesin
şeker de yiyebilsinler.” (Hikmet, 2014: 97)*

5. ŞİİRİN ÖTEKİ KALBİ YA DA BİR YOKLUK: SAVAŞSIZ DÜNYA

Diyebiliriz ki savaş karşıtı söylem üzerine kurulu şiirlerle okurda uyandırılmak istenen temel inanç, savaşsız bir dünyanın mümkün ve gerekli olduğudur. Bu inancı besleme ve bilinçli bir karşı duruşa dönüştürme amacı, bütün bu şiirlerde doğrudan ya da dolaylı olarak kendini fark ettirir. Okura savaşın nedenlerini, anlamını, yol açtığı ağır sonuçları, kime ne sağladığını sorgulatmak; hiçbir sorunu çözemeyeceğini duyumsatmak; barış içinde bir dünyada hakça bölüşümle yaşamının herkesin işine geleceğini kabullendirmek ve insanlarda bu bilincin pratiğe dönüştüğü bir dünyayı kurma heyecanı uyandırmak, söz konusu şiirlerin ana hedefidir. Elbette bu, hem akla hem vicdana seslenilerek sağlanmak istenir; o yüzden ileti, ortak insani duyarlılık ve düşünüş üzerinden verilir.

Afşar Timuçin “Savaşların Düşündürdüğü Türkü” şiirinde, insanın yaşam karşıtı olabileceğine, “öldürebileceğine,” umut ve sevinçlerin kaynağını kurutabileceğine, hele bir çocuğun yaşamına son verebileceğine inanmak istemeyişini dile getirir:

*“Sen ölürsün de yapamazsın bunu
Vuramazsın kıyıda uzakları gözleyen
Sabahların gül yüzlü çocuğunu”* (Timuçin, 1980: 6)

İnsanların empati yeteneklerini kullanmaları sayesinde bile uzak duracakları böylesi bir eylem, içten gelen bir duyguya bağlanamaz; çünkü insanda aslolan, “Anayasası Bu İnsan” şiirinde Can Yücel’in de vurguladığı gibi, “savaşlara, yoksulluklara ve binbir belaya karşın ille de yaşamak” güdüsüdür. Kendi yaşamını sürdürebilmek için başkalarının da yaşam hakkına önem vermek ve dostluğu egemen kılmak ise aklın yasası gereğidir:

*“Us yasası bu insanın:
Suyu şavka döndürüp
Düşü gerçeğe çevirip
Düşmanı dost kılacaksınız!”* (Yücel, 2012: 23)

Bu, geçici barış ilanlarıyla ya da salt sözde kalan kardeşlik duygularını yeri geldiğinde yineleyerek sağlanmaz; militarist seçenekleri ortadan kaldıracak kalıcı bir sistem ve barışı kendiliğinden egemen kılacak bir insanlık durumu sağlanamadıkça, “Bayramlık” şiirinde ima edildiği gibi, işlerin tersine dönmesi hep an meselesidir:

*“Koyunlar keçiler ve koçlar için
Ne kadar bayramsa Kurban Bayramı
Bu barış var ya, bu barış
Cephedekiler için o kadar barış”* (Yücel, 2012: 18)

Can Yücel’in “dosluk”la ilgili “us yasası”ndan söz etmesine benzer şekilde Oğuz Tansel de “Savaşa Hayır” şiirinde savaşız bir dünyayı ve dostluğu “var olmanın soylu yasası” ile ilişkilendirir:

*“Barış içinde olmalı evren.
Doğmak da, ölmek de, dostlukla.
Var olmanın soylu yasası:
Barış, Sevi. Barış, Sevi. Barış...”* (Tansel, 1999: 78)

Rıfat Ilgaz, Nâzım Hikmet’in “Davet” şiirine göndermeler içeren “Ormanız Biz” başlıklı şiirinde, doğayla kaynaşmaya, birlikte yaşamının mutluluğunu sürmeye, sevgiye, kardeşliğe ve kıyımsız bir dünyaya çağırır insanları:

*“Mutluyuz birlikte yaşamaktan
Meşe, çam, köknar, kayın...
Sarılın toprağınıza bir çınar gibi
Bize de kendinize de kıymayın.*

*Ne demiş en büyük ozanımız
Neden kulak vermiyorsunuz sesine
Bir ağaç gibi hür yaşayın dememiş mi,
Ve bir orman gibi kardeşçesine?” (İlgaz, 2010: 270)*

Sunay Akın'ın “Yüreğim” başlık şiirinde de barış “çam kokulu bir orman”a benzetilir ve “Varsın konsun dallarına/ Savaş denilen/ Yaşlı ağaçkakan” dizeleriyle eninde sonunda barışın kazanacağına olan inanç vurgulanır. (Akın, 2013b: 44, 45). “Rüzgâr” başlıklı şiirinde de Akın, ülkelerin bayrakları birbirine benzemese bile “direklerine çarpan ipleri”nin “bir ağızdan söyledikleri barış ezgisi”ni rüzgârın “yankılattığı”nı ifade eder; böylece, asıl egemen olduğuna ve geleceği de bütünüyle kuşatacağına inandığı “barış” ve “özgürlük” kavramlarını öne çıkarır:

*“Beklediğimiz sensin ey özgürlük
kaybolur izleri
bütün işkencelerin
bir gün çıkıp gelersen
nasıl ki katlanmış hüznünü
unutuyorsa o anda
rüzgâra açılan bir yelken” (Akın, 2013c: 48-49)*

“Cezaevinde Barış Türküsü” şiirinde Vedat Türkali; “yumuk elli bebeklerin” ve tüm dünyanın “çelik canavarlar gibi tanklar” ya da “bombardıman uçakları” değil, “ölüm tüccarlarının karşısına dikilip” barış ve özgürlük beklediğini söyler. Türkali, bu bekleyişin fazla sürmeyeceğine inanır:

*“Karanlıkta barış kervanlarını bekleyen
Çileden çileye batmış senin emekçi halkındır
Yirmisinde bir delikanlı gibi dalıp maviliklere
Yirmisinde bir delikanlı gibi
Dudaklarından öpeceğim gün
Masmavi özgürlüğün
İnan ki yakındır” (Türkali, 2011: 53-55)*

Özlenen savaşızsız dünyayı kuracak olan, geleceğin umudu çocuklardır. O nedenle şairler, hem bu ideali gerçekleştirecek çocuklara hem de onları yetiştirecek büyüklere yönelik mesajlar içeren savaş karşıtı şiirler yazmışlardır. Bunlardan biri olan Tahsin Saraç; çocuğuna bir annenin dilinden doğa, hayvan ve insan sevgisini öğütleyip bu sevgiler arasındaki bağı işaret eden “Ana Öğüdü” şiirini, ideal gelecek tasarımına ilişkin şu dizelerle bitirir:

*“Tüfekte oynama yavrum
Şakacığı bile çirkin
Bir canlıyı öldürmenin.*

*Gel bir çiçek ol sen yavrum
Kendi ülkenin renginde
Şu yeryüzü demetinde.” (Saraç, 1989: 146)*

Ali Yüce ise “Evrensel Kardeş” şiirinde, “bütün çocukların babası babam, anası anam” diyerek yeryüzündeki tüm çocuklara duygudaşlık ve kardeşlik bilinci aşılama çalışır. Böylece görece farklılıklar ve uzaklıklar “insan” ortak paydasında ortadan kalkacak, her birey, “en uzak ülkenin” bile “komşusu” olduğunun ayırıcısına varacaktır. Tüm karanlıkları ve kavgaları bu bilinç sonlandıracak, geleceği bu gerçek şekillendirecektir:

*“Haydi artık
Doğsun güneş
Batsın karanlık
Bütün çocukların
Kardeşiyim ben” (Yüce, 1983: 20)*

Aynı düşünce ve inanç, Ataol Behramoğlu’nun “Bebeklerin Ulusu Yok” şiirinde de işlenir. Kendileri için dil, din, ırk, ülke ayrımının geçerli ya da belirleyici olmadığı bebeklerin bu gerçeğini ilk kez yurdundan uzakta yaşadığını söyleyen şair; anne babalardan, onların evrensel barışı ve savaşız bir dünyayı kuracak bu gerçeğini unutmadan, insanlığın geleceğine zarar verebilecek olası bir yanlış yönlendirmeden kaçınarak çocuk yetiştirmelerini ister:

*“Babalar çıkarmayın onları akıldan
Analar koruyun bebeklerinizi
Susturun susturun söyletmeyin
Savaştan yıkımdan söz ederse biri*

*Bırakalım sevdıyla büyüsünler
Serpilip gelişsinler fidan gibi
Senin benim hiç kimsenin değil
Bütün bir yeryüzünüdür onlar
Bütün insanlığın gözbebeği” (Behramoğlu, 2008: 264)*

“Son İstek” şiirinde, öldükten sonra neye dönüşmeyi isteyip neye dönüşmeyi istemediğini dile getiren Aziz Nesin, şiirin konumuzla ilgili dizelerinde temennilerini şöyle açıklar:

*“Üstümde çocuklar koşuşsun
Ne kaçan ne kovalayan
Askerler değil
(...)
Ölünce yaşamalıyım defne yapraklarında
Sakın ola ki
Silahlarla değil” (Nesin, 2012: 48, 49)*

SONUÇ

Gülten Akın, Sunay Akın, Özdemir Asaf, Fakir Baykurt, Ataol Behramoğlu, Necati Cumalı, Cevat Çapan, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Arif Damar, Tefvik Fikret, Nâzım Hikmet, Rıfat Ilgaz, Cahit Irgat, A. Kadir, Orhan Veli Kanık, Bahaettin Karakoç, Onat Kutlar, Cahit Külebi, Aziz Nesin, Oktay Rifat, Tahsin Saraç, Ülkü Tamer, Oğuz Tansel, Afşar Timuçin, Vedat Türkali, Muzaffer Tayyip Uslu, Mehmet Yaşın, Ali Yüce, Can Yücel, Cahit Zarifoğlu; modern Türk edebiyatında savaş karşıtı şiirlere imza atmış isimlerdendir. Bu şiirlerde; savaşın anlamsızlığı, maddi ve manevi ağır bedelleri, savaştırılan bireylerin kendi iradelerinin dışında geliştiği ve onların yaşamında telafisiz kayıplardan başka bir sonuç yaratmadığı, özellikle çocuklar için giderilemez mağduriyetlere ve travmatik etkilere yol açtığı gibi noktalar öne çıkarılarak kardeşlik ve barışın egemen olduğu bir dünya özlemi dile getirilmektedir. Hem bireysel hem de toplumsal öğeler kullanılarak verilmek istenen mesajların da didaktik bir anlatımdan çok ortak akıl ve vicdana seslenen, trajik olgu ve durumların imgeselleştirilmesiyle okurda uyandırılmaya çalışılan duygu yoğunluğuna dayalı söylemlerle güçlendirildiği görülmektedir. İnsanlığı felakete sürükleyen silahlanma yarışına son verip savaşı bir dünyayı mümkün kılmada çocuklar, biricik umut kaynağı olarak gösterilmektedir.

KAYNAKÇA:

- Akın, Gülten. (2008). *Uzak Bir Kıyıda, Toplu Şiirler III*. İstanbul: YKY.
- Akın, Sunay (2013a). *Antik Acılar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akın, Sunay (2013b). *Makiler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akın, Sunay (2013c). *Kaza Süsü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aristoteles (1995). *Poetika*. (Çev.İsmail Tunalı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Asaf, Özdemir (2000). *Yalnızlık Paylaşılmaz*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Baykurt, Fakir. (2014). “Nedir Savaş?” (Fakir Baykurt’un Çocuklara Vasiyeti).
<http://www.kemalyalcin.com/index.php/fakir-baykurt-yeni/fakir-baykurt-kendi-yaz-lar/79-baykurt-cocuklara-vasiyeti> (07.10.2014).
- Behramoğlu, Ataol (2008). *Kızıma Mektuplar*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Cumalı, Necati (2011). *Bütün Şiirleri 1*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Çapan, Cevat (2011). *Bana Düşlerini Anlat, Toplu Şiirler (1985-2009)*. İstanbul: YKY.
- Dağlarca, Fazıl Hüsnü (2010). *Bütün Şiirleri 2*. İstanbul: YKY.
- Damar, Arif (1986). *Günden Güne*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ilgaz, Rıfat (2010). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Çınar Yayınları.
- Irgat, Cahit (1991). *Irgatın Türküsü*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Kadir, A. (1943). *Tebliğ*. İstanbul: Sebat Basımevi.
- Kadir, A. (1994). *Mutlu Olmak Varken, Bütün Şiirleri*. İstanbul: Can Yayınları.
- Kanık, Orhan Veli (1984). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Can Yayınları.
- Karakoç, Bahaettin (2004). *Sürgün Vezirin Aşk Neşideleri*. Kahramanmaraş: Dolunay Yayınları.
- Kutlar, Onat (2010). *Unutulmuş Kent*. İstanbul: YKY.
- Külebi, Cahit (1997). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Adam Yayınları.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 48 Mart – Nisan 2015

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

- Nâzım Hikmet (2002). *Memleketimden İnsan Manzaraları*. İstanbul: YKY.
- Nâzım Hikmet (2002). *Son Şiirler (1959-1963)*. İstanbul: YKY.
- Nâzım Hikmet (2014). *Yeni Şiirler (1951-1959)*. İstanbul: YKY.
- Nesin, Aziz (2012). *Bütün Şiirleri 1*. İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Oktay Rifat (1982). *Yaşayıp Ölmek*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Saraç, Tahsin (1989). *Toplu Şiirler*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Tamer, Ülkü (1998). *Yanardağın Üstündeki Kuş*. İstanbul: YKY.
- Tansel, Oğuz (1999). *Dağı Öpmeler*. İstanbul: YKY.
- Tansel, Oğuz (2005). *Mutluluk Peşinde*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Tevfik Fikret (1984). *Haluk'un Defteri, Bütün Şiirleri 3*. İstanbul: Can Yayınları.
- Timuçin, Afşar (1980). *Savaşçı Türküleri*. İstanbul: Kuram Yayınları.
- Türkali, Vedat (2001). *Eski Şiirler Yeni Türküler*. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.
- Uslu, Muzaffer Tayyip (2013). *Şimdilik*. İstanbul: YKY.
- Yaşın, Mehmet (2007). *Toplu Şiirler (1977-2002)*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Yüce, Ali (1983). *Anamı Arıyorum*. Ankara: Yenigün Gazetesi Ofset.
- Yücel, Can (2012). *Ölüm ve Oğlum*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zarifoglu, Cahit (1989). *Şiirler*. İstanbul: Beyan Yayınları.